

בהיות יהושע ביריחו | נתנאל פריבור עיון בספר יהושע

בספר יהושע, מעט לפני כיבוש יריחו, מופיעה פרשה קצרה ותמוהה ביותר:

וַיְהִי בַּהֲיֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וַהֲנֵה אִישׁ עֹמֵד לְנֶגְדוֹ וְחָרְבוֹ
שְׁלֹפָה בְּיָדוֹ וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ הֲלָנוּ אַתָּה אִם לְצָרֵינוּ: וַיֹּאמֶר לֹא
כִּי אֲנִי שָׂר צָבָא ה' עִתָּה בְּאֵתִי וַיִּפֹּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל פְּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ וַיֹּאמֶר
לוֹ מָה אֲדָנִי מְדַבֵּר אֵל עַבְדּוֹ: וַיֹּאמֶר שָׂר צָבָא ה' אֵל יְהוֹשֻׁעַ שֶׁל נַעֲלָךְ מַעַל
רַגְלֶךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עֹמֵד עָלָיו קָדֵשׁ הוּא וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כֵּן:¹

סיפור זה, כמו רבים מסיפורי התנ"ך העוסקים במפגש בין אדם לבין שליח א-לוהי,² נראה שתום במבט ראשון: הדיאלוג בין יהושע למלאך אינו מספק ונראה כאילו הוא מסתיר תחתיו רבדים שלמים. מטרת בואו של המלאך תמוהה גם היא: מהי אדמת הקודש עליה עומד יהושע? האם היא אדמת יריחו, או שמא ארץ ישראל כולה? למה רק יהושע נצטווה להסיר נעליו - אם האדמה קדושה, למה אין ציווי לכל העם לחלוץ נעלים?

פירוש פשטני אפשרי לפרשיה זו הוא פירושו של המלבי"ם (על אתר) הטוען שהמלאך בא להכין את יהושע למאמרו הסמוך של הקב"ה; כך, חליצת הנעליים היא הכנה חיונית לנבואה אותה יהושע אמור לקבל.

¹ יהושע ה', יג-טו. הפניה סתמית למקרא במאמר היא לספר זה.
² לדוגמא: האנשים שמבקרים את אברהם, מאבקו של יעקב עם המלאך, פגישתו של יוסף את האיש בשכם, המלאך שמגיע לגדעון ולמנוח. ברבים ממקרים אלה, לא ברור אם מדובר באיש או במלאך או אולי בשניהם גם יחד.

אך גם עם פירוש המלבי"ם עדיין לא סרו תמיהות רבות. הרי זו אינה הפעם הראשונה שה' מדבר עם יהושע, אם כן, מה מיוחד במעמד זה המצריך חליצת נעליים? מדוע מעמדות נשגבים יותר ומשמעותיים יותר, לכאורה, כמו חציית הירדן או מעמד הר גריזים והר עיבל, לא דרשו גם הם הכנה זו? מה מיוחד בדיבור הא-לוהי ביריחו?

ניתן היה לצפות שעקב המסתורין האופף את הקטע שלנו, רובד פרשנות הדרש יבאר את הסתום ויספק הבנה ברורה יותר לרצף הפסוקים. אולם בחינה של רובד הדרש מעלה תמיהות רבות עוד יותר:

אמר לו [המלאך ליהושע]: אמש בטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו בטלתם תלמוד תורה. אמר לו: על איזה מהן באת? אמר לו: עתה באתי [רש"י: על תלמוד תורה]. מיד - "וילן יהושע בלילה שהוא בתוך העמק" אמר רבי יוחנן: מלמד שלן בעומקה של הלכה.³

והנה, המדרש רק מערים קושיות נוספות: מה הקשר בין עבודת התמיד ותלמוד תורה למפגש בין יהושע והמלאך? נדמה כי הדרש מערים הררי הררים על מקרא מועט ביותר.⁴ ואכן, נשתברו קולמוסים רבים על ביאור מדרש מוזר זה; כדי לשפוך אור על הפרשיה ננסה להצביע על ביטויים מרכזיים בסיפור שיקשרו אותנו לפרשיות נוספות.⁵

על המלאך נאמר "וחרבו שלופה בידו": ביטוי נדיר זה מופיע גם בסיפור המגפה בימי דוד, שם נאמר על המלאך הנושא את המגפה "וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים".⁶ מעט לפני כן נאמר "ומלאך ה' היה עם גורן ארנן היבוסי"⁷ - מקום בנין בית המקדש; נמצאנו למדים שדימוי שלילת החרב קושר בעמקות בין יהושע לבין עבודת המקדש.

³ בבלי מגילה, ג', א.

⁴ יש היגיון פנימי בתוך גבולות המדרש הזה אבל הוא לא מטביר את המקרא ופשט הכתובים.
⁵ בדרכם של התוספות (על אתר) שמקשרים את מילות המפתח של הפרשיה לתורה ולעבודת המקדש.

⁶ דברי הימים א', כא.

⁷ שם, פס' טז.

ביטוי נוסף הוא "של נעלך מעל רגלך". ביטוי זה כמעט זהה לנאמר במעמד הסנה, מעמד שסימל את תחילת התגלות ה' למשה; מעמד שאירע בהר הא-להים שם ניתנה התורה לישראל. אם כן, יש לסיפור שלנו קשר גם לתורה ולקבלתה.

אמנם, גם קיומם של ביטויים בעלי משמעות אינם יכולים להצדיק את קיומו של המדרש הסתום. כדי להסביר את המדרש יש למצוא משמעות עמוקה יותר לסיפור, כזו שתסביר הן את פשטי המקראות והן את המדרש. לשם כך, נניח בצד את סיפורנו ונסתכל במבט מעט רחב יותר על תחילת ספר יהושע: מתוך מבט זה נוכל לחזור אל הסיפור עם נקודת מבט חדשה.

יהושע והתורה

ספר יהושע נפתח במילים האלה: "ויהי אחרי מות משה עבד ה'".⁸ הרקע של הספר הוא מות משה - נותן התורה ומנהיג העם. מותו מצריך מחליף, ולכן: "ויאמר ה' אל יהושע בן נון משרת משה לאמר". יהושע לוקח את מקומו של משה. בציווי הראשון של ה' ליהושע יש שני נושאים מרכזיים - כיבוש הארץ ולימוד ושמירת התורה: "כל המקום אשר כף רגלכם בו לכם נתתיו. [...]. רק חזק ואמץ מאוד לשמור לעשות ככל התורה אשר צוך משה עבדי".⁹ הספר פותח במתן מקום מרכזי לתורה בחיים של עם ישראל. דבר זה ממשיך ומתבטא בין היתר במרכזיותו של ארון ברית ה' - המכיל את הלוחות ואת ספר התורה - בסיפורי חציית הירדן וכיבוש יריחו. הדמיון גובר כשיהושע מכין את העם לחציית הירדן, ואומר להם להתכונן לעוד 'שלושת ימים' - ציווי דומה לציווי של משה לפני קבלת התורה;¹⁰ גם הביטוי "התקדשו"¹¹ משותף להכנת העם בשני הסיפורים.

אחרי חציית הירדן בני ישראל מתכוננים לכיבוש יריחו, כאשר במסגרת ההכנות מתרחש המאורע התמוה עם יהושע והמלאך בו אנו עוסקים. מיד לאחר מאורע

⁸ א', א.

⁹ שם, פס' ג-ח.

¹⁰ שמות י"ט, טו.

¹¹ ראה ג', ה. בשמות כתוב: "וקדשתם היום ומחר" ו-"ויקדש את העם".

זה מתחילה פרשית כיבוש יריחו, שגם בה, כפי שנראה, ישנם מספר עניינים הקשורים במובהק לפרשיית מתן תורה. תחילה, שני האירועים מתרחשים ביום השביעי. במתן תורה כתוב: "וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן";¹² צריך להמתין ששה ימים לפני שהמאורע המרכזי מתרחש ביום השביעי. כך גם אצלנו: "ויסבו את העיר [...] כה עשו ששת ימים. ויהי ביום השביעי וישכימו כעלות השחר [...] ותפל חומת העיר תחתיה".¹³ על אף שאפשר לטעון שאין כאן התאמה מפתיעה, מאחר והמספר שבע הוא מספר חשוב מאוד במקרא המופיע באינספור מקומות ביחס לימים¹⁴ - עדיין, מצב שבו עם ישראל כולו מחכה ששה ימים למאורע שאמור להתרחש ביום השביעי הוא נדיר יותר מסתם 'יום שביעי'.

קשר נוסף בין הסיפורים הוא מוטיב תקיעת השופר. בכיבוש יריחו אומר הכתוב: "והיה במשך בקרן היובל בשמעכם את קול השופר יריעו כל העם תרועה גדולה ונפלה חומת העיר תחתיה ועלו העם איש נגדו".¹⁵ פסוק זה מזכיר את מעמד הר סיני, בו נאמר: "במשך היובל המה יעלו בהר".¹⁶

בשני הסיפורים יש גבול ברור שאסור לעבור אותו, יעד אליו אסור להתקרב. בהר סיני זהו הגבול שמשה קובע - "והגבלת את ההר",¹⁷ ואצל יהושע - חומת יריחו. שני מוטיבים אלו מתפקדים בצורה דומה: ששה ימים העם מחכה סביב היעד וממתין להגעת היום המיוחל, וכשהיום מגיע - תוקעים בשופר וסרה ההגבלה. החומה מתמוטטת והעם עולה.¹⁸ מבחינת העם, אפשר לומר שהתחושה בשני האירועים דומה.

¹² שמות כ"ד, טז.

¹³ ו', יד-טו, כ.

¹⁴ כמו בבריאת העולם, בניית המשכן, מועדי ישראל ועוד רבים.

¹⁵ ו', ה.

¹⁶ שמות י"ט, יג.

¹⁷ שמות י"ט, יב.

¹⁸ אמנם לאחר תקיעת השופר במתן תורה עם ישראל היו צריכים להמתין לרדת משה מהר סיני ואיסור העלייה להר עדיין חל עליהם, אבל המבנה עדיין מאוד דומה. אתיחס לפער זה בין הסיפורים במאמר אחר בעז"ה.

על בסיס דברים אלו ברצוני לטעון שהמאורעות של תחילת ספר יהושע (מתחילת הספר עד מעמד הר גריזים והר עיבל) הן מעין מתן תורה מחודש. השוואה זו מחזקת את התחושה בדבר הקשר בין מתן תורה לכיבוש יריחו, אותה ראינו כבר בביטויי שלילת החרב וחליצת הנעליים.

פסח כנען

במדרש תנחומא מופיע: "אמר רבי שמואל בר גוריא: אין לך פרשה בתורה שאין לה כותרת מלמעלן ובסיס מלמתן"¹⁹, דהיינו, כל פרשה בתורה קשורה לפרשה שלפניה ולפרשה שלאחריה. עד כה התייחסנו לפרשת כיבוש יריחו המופיעה מיד לאחר פרשת יהושע והמלאך, כעת הגיע זמן לחזור לפרשה המופיעה מיד לפניה - פרשת שביתת המן:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ הַיּוֹם גְּלוֹתִי אֶת חֶרְפַּת מִצְרַיִם מֵעַלְיֵכֶם וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא גְּלָגֶל עַד הַיּוֹם הַזֶּה: וַיִּחַנּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגְלָגֶל וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַפֶּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בְּעָרֵב בְּעָרְבוֹת יְרִיחוֹ: וַיֹּאכְלוּ מֵעֵבוֹר הָאָרֶץ מִמִּתְחַרֵּת הַפֶּסַח מִצוֹת וְקִלּוֹי בְּעֵצִים הַיּוֹם הַזֶּה: וַיִּשְׁבֹּת הַמֶּן מִמִּתְחַרֵּת בְּאֶכְלָם מֵעֵבוֹר הָאָרֶץ וְלֹא הָיָה עוֹד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן וַיֹּאכְלוּ מִתְבוֹאֵת אָרֶץ כְּנַעַן בַּשָּׁנָה הַהִיא:²⁰

לאחר שבני ישראל עוברים את הירדן ונכנסים לתוך הארץ קורים כמה דברים חיוניים לקביעת מושבו של העם בארץ ישראל. ראשית, העם עובר ברית מילה, עליה נאמר "כי ערלים היו כי לא מלו אותם בדרך": הערלה מבטאת מצב עראי שאינו אידיאלי. מצב המתאים לקיומו הארעי של העם במדבר, ולא לארץ ישראל. ההשתקעות בארץ מחייבת ליצור מצב לכתחילאי ואידיאלי, ולכן יש קודם כל למול את העם.

על פי התורה רק אנשים שעברו ברית מילה יכולים לאכול מקרבן הפסח,²¹ ולכן המילה היא שלב המקדים לעשיית הפסח. בניגוד למצוות המילה, אנו יודעים שהעם דווקא הקריב את קרבן הפסח במהלך נדודיו במדבר;²² עם זאת, יש מדרש

¹⁹ תנחומא בהר, א'.

²⁰ ה', ט-יב.

²¹ ראה שמות י"ב, מג-מט: "זאת חקת הפסח [...] וכל ערל לא יאכל בו".

²² במדבר ט'.

ידוע האומר כי קרבן הפסח הקודם לפסח של הכניסה לארץ היה בשנה השנייה לצאת בני ישראל ממצרים, והחג לא נחגג בשנים שבטווח.²³ על פי מדרש זה, גם הפסח הוא חידוש הקשור אל הכניסה לארץ. בעצם, הפסח והמילה הם שני דברים שהעם חווה בעבר, במצרים או במדבר, אך בצורה שאינה אידיאלית. הדור שחוה את הגילויים הללו כבר מת בעקבות חטא המרגלים, ועכשיו יש דור חדש שחוה את שתי המצוות החשובות הללו במצב אידיאלי, על אדמת הקודש.

הקרבת קרבן הפסח מוביל אותנו לדבר נוסף: מוזכר שבני ישראל אכלו מצות "מעבור הארץ" (מילולית: מתבואת הארץ). המשמעות של אכילת המצות מתבואת הארץ נוגעת למן, משום שברגע שעם ישראל מתחיל לאכול מעבור הארץ כבר אין צורך בו ואכן הוא שובת ונעלם. ניתן להתייחס לכך רק כענין פרקטי גרידא של המצב הקולינרי של עם ישראל, אבל ברור שיש כאן רובד משמעות נוסף שייתן מענה לתמיהות איתן פתחנו את המאמר. בשביל לגלות מה מהות המן נראה שעלינו לחזור להופעת המן לראשונה בספר שמות.

בפעם הראשונה בה העם פוגש את המן כתוב: "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו [...] למען אנסנו הילך בתורתך אם לא"²⁴ - המן מזוהה על ידי הקב"ה עם התורה. זו גם הפעם הראשונה אחרי יציאת מצרים בה העם מקבל ציווי מהקב"ה, שלפי הפשט עניינו הוא לבחון את הביטחון של עם ישראל בקב"ה (ביחד עם הציווי על השבת). קשר זה בין המן לבין התורה והמצוות הופך את המן להרבה יותר ממענה על-טבעי לרעבונו של העם: המן הוא אספקה רוחנית לעם ישראל.

²³ רש"י על אתר.

²⁴ שמות ט"ז, ד.

הכניסה לארץ והתורה

לאחר שסקרנו בקצרה את הפסח והמן²⁵ עלינו להסביר מה עניינם בשעת הכניסה לארץ, כאשר במהלך הכניסה לארץ מתחולל מפנה ביחס העם לתורה ולעבודת ה', דבר העולה מהפסח והמן.

אם נניח לרגע בצד את השאלה אם עם ישראל הקריב את קרבן הפסח במהלך שהותו במדבר או לא - הרי בין כך ובין כך, עם ישראל לא יכול לאכול מצות יחד עם קרבן הפסח במדבר, משום שהאוכל היחיד שלהם הוא מן (נוודים מדבריים אינם יכולים לגדל חיטה) - בכל אופן, בכניסה לארץ יש חיטה ואפשר לאכול מצות יחד עם הפסח, 'כהלכתו', ולכן המן מיותר.

לפי התנחומא המן היה קרדינלי בשביל לקבל את התורה: "לא נתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן. ושניים להם אוכלי תרומה"²⁶. העם יכול היה לקבל את התורה רק במצב שבו הוא "אוכל מן".

המעבר מהווייה של עם ככל העמים, לפני קבלת תורה, להווייה של עם ההוגה בתורת ה' ושומר את מצוותיו הוא קשה ומורכב ביותר, הוא מצריך ניתוק מהמציאות הארצית הרגילה. משום כך המעבר מתרחש במדבר, הרחק מן הישוב, כאשר העם מתפרנס מהמזון הא-לוהי. הקרבה אל ה', גם בצד הגשמי, מקלה על המעבר מההווייה החילונית אל ההווייה הדתית שלאחר קבלת תורה.

אבל אי אפשר להישאר אוכלי מן במדבר לנצח, כי בשלב כלשהו צריך להיכנס לארץ ולאכול מפריה. המצב הבראשיתי הוא - מטבעו - בראשיתי. יש צורך להקים ממלכה ארצית המתנהלת על פי הטבע ושומרת את מצוות ה' ואת תורתו. לכן יש להיכנס לארץ ישראל.

אלא שהכניסה לארץ מחייבת שינוי בלימוד התורה של העם ובעבודת ה' שלו. מה שהיה מתאים לפרץ הפתאומי של מתן תורה ולחיים במדבר במציאות א-להית, לא תמיד מתאים להתנהלות נורמטיבית וגשמית יותר בארץ קודש, שעל אף הקודש שבה, היא בכל זאת ארץ. לכן המן שובת, הוא מתאים לתמיכה בתורת

²⁵ אני מתייחס כאן לפסח ולמילה כחידה אחת, היות ואכילת הפסח תלויה במילה.

²⁶ מדרש תנחומא בשלח, כ'.

המדבר אך לא לתמיכה בתורת ארץ ישראל. בשביל ללמוד את תורת ארץ ישראל העם חייב להתחיל לאכול "מעבור הארץ".

ואמנם, מעבר זה מתרחש לא רק במישור התורה אלא גם במישור העבודה, דבר שבא לידי ביטוי בעבודת המקדש. עבודת המשכן במדבר הייתה מיוחדת משום שלא ברור אם העם הביא מנחות כחלק מעבודת הקרבנות, וזאת למרות הציוויים על כך. ידוע שלעם היו עדרי צאן גדולים,²⁷ אך, ככל הנראה, לנוודים מדבריים לא הייתה היכולת לגדל תבואה לשם הבאת מנחות.

הכניסה לארץ משנה את המציאות המדברית. מבחינת המנחות - פתאום יש תבואה ואפשר להביא "מנחת יהודה וירושלים". ומבחינת קרבן הפסח - עשיית הפסח בארץ ישראל אחרי קיום ההבטחה "והבאתי אתכם אל הארץ", שונה בהחלט מעשיית הפסח במדבר כאשר ההבטחה עדיין לא קוימה.²⁸ אולם השינוי במישור הגלוי טומן בחובו גם שינוי מהותי, וזאת מתוך ההבנה שספר יהושע מתמודד עם הפער המהותי בין המדבר לארץ ישראל. לשם כך נחזור לסיפור יהושע והמלאך ונסביר את התמיהות בו (ואולי בסוף אף נעמוד על חלק מהייחוד של תורת ארץ ישראל ושל עבודתה).²⁹

אתגר תורת ארץ ישראל

עם ישראל עובר את הירדן ונכנס לארץ, מקריב את קרבן הפסח, אוכל מצות מעבור הארץ והמן שובת; עתה הגיע הזמן לתורה ועבודה של ארץ ישראל. אולם, לפתע מגיע המלאך ומטיח ביהושע: "אמש ביטלתם תמיד של בין הערביים".³⁰ מה פשר האשמה זו?

²⁷ במדבר ל"ב, א: "ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאוד", ועוד במקומות רבים. ²⁸ במצרים יועד עם ישראל לקיים את ייעוד אבותיו - לשבת בארץ ישראל ולשמור את דרך ה' של משפט וצדקה. ה' מתאוה לדירה בתחתונים ורוצה שהעם ייצור מציאות ארצית, לא מציאות של חיים ניסויים במדבר. הפסח מלכתחילה פונה לארץ ישראל: "והבאתי אתכם אל הארץ" (שמות ו', ה) היא הלשון החמישית של הגאולה. עניין זה מפורש גם במעמד הסנה, שם ה' מצווה את משה לומר לישראל "אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הכנעני" (שם ג', יז): "ציאת מצרים והכניסה לארץ קשורים אחד לשני בקשר הדוק.

²⁹ אין מטרחי לפרוס כאן מסכת בדבר השוני בין תורת חו"ל לתורת ארץ ישראל או בדבר ההבדלים בין עבודת חוץ לארץ לעבודת ארץ ישראל. רצוני הוא להצביע על כך שספר יהושע מודע לפערים אלה ורומז אליהם. ³⁰ בבלי מגילה, שם.

עם ישראל מקריב את קרבן הפסח ואוכל מעבור הארץ אבל לא מקיים את מצוות הנפת העומר, הרי יש איסור לאכול מהתבואה החדשה עד הנפת העומר, וגם לאחר הקרבת קרבן העומר אין אפשרות להשתמש בתבואה החדשה לצורך מנחות המזבח עד הקרבת שתי הלחם בשבועות. בעצם, המלאך מאשים את יהושע בביטול התמיד כאשר הוא מתכוון לאי-הקרבת מנחת התמיד.

מבחינה מהותית אפשר לומר כי המלאך מדגיש פגם בעבודת העם הנובע מכך שעבודת המשכן והקורבנות כבר תלויה במציאות הארצית, במה שגדל על אדמת ארץ ישראל. המשך דברי המלאך מעצימים גם נקודה זו: הוא מזהיר את יהושע מביטול תורה בעת המלחמה על יריחו, "בהיות יהושע ביריחו"; יהושע עוסק בהכנות למבצע הצבאי של כיבוש יריחו וזה גורם לביטול תורה. המדרש בה להדגיש את המסר של המלאך אל יהושע: יש חשש שהעיסוק החיוני במרחב הגשמי של ארץ ישראל - גידול התבואה או המלחמה ביריחו - יפגעו בעיסוק הרוחני - בלימוד התורה ובעבודת ה'.

אך מה הפתרון?

כמו הציווי כבר הזכרנו את הקשר בין מאורע זה להתגלות ה' למשה בהר חורב, וכך לדעתי ניתן לבאר כך את דברי המלאך שמציע "שֶׁל נעלך מעל רגלך" - הציווי להסרת הנעל הוא הנחיה ליצור קבלת תורה מחדשת המתאימה למצב בארץ ישראל: המלאך מבקש מיהושע להסיר את הנעל המבדילה בין רגלו לבין הקרקע. נסביר:

המציאות הגלותית-מדברית מאופיינת כמציאות בה יש חלוקה בין ברורה בין קודש לחול, בה יש סגירות והסתגרות תוך ניסיון לבודד את האדם בעולם סגור וליצור מרחב קטן של קודש עליו שומרים בקנאות; מציאות המסומלת ע"י הנעל - ההפרדה בין האדם לבין האדמה, הארציות. זה הקיום המדברי-גלותי, בו ענני כבוד מקיפים את המחנה, בו יש מזון א-לוהי וניסים גלויים. כאמור, זה קיום בעייתי, משום שהוא מפריד בין הארציות והעבודה הגשמית ובין האדם. הסכנה שהמלאך מזהה היא שגם לאחר הכניסה לארץ עם ישראל ימשיך באותו יחס גלותי אל התורה - ראיית כל הצרכים הגשמיים וההתעסקויות הארציות

כדברים שמרחיקים מעבודת ה', יחס שיגרור בעקבותיו כישלון בהתפתחות התורה והעבודה המיועדות בארץ ישראל. הצעת המלאך להסיר את הנעליים מסמלת, בעצם, להסיר את המחיצה המבדילה בין הרוח לבין החומר, בין האדם עצמו לבין הארץ. וכך, במקום לראות בכל המרחב הגשמי ניסיון או מכשול, יש לראות בו את נקודות הקודש.

לינה בעומק ההלכה

לאחר שהמדרש מזכיר את התמודדותו של יהושע עם דברי המלאך הוא אומר: "וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק" - שלן בעומקה של הלכה". פסוק זה, הלקוח מהמארב על העי, מתאר את ההתכוננות של העם לכיבוש העי האמור להתרחש למחרת הלילה. לכאורה, יהושע מביא את העם גם למצב של ביטול תורה, אך חמור מכך, למצב קיצון הלכתי - "עומקה של הלכה". וגן כאן יש לשאול: למה צריך את כל זה? לא עדיף פשוט לשבת בגלגל ולעסוק בתורה ושהקב"ה יעשה נס ויכבוש את העי לבדו?

המדרש מסביר שיהושע לקח מצב שלכאורה רחוק מאוד מלהיות פסגת השאיפות של עובד ה' והפך אותו ל"עומקה של הלכה". קיום התורה במרחב הארצי-גשמי יוצר מצבים חדשים ומציאויות חדשות, ולכן רק מי ששרוי בו יכול ליצור חידוש אמיתי בתורה. עומקה של הלכה הוא המרחב הגשמי, זו הסיבה שהתורה שייכת לבני האדם ולא למלאכים. החידוש של תורת ארץ ישראל הוא שיש לחפש את הקב"ה בכל פינות המרחב הגשמי - במלחמה, בשדה או בעיר. יהושע מוזכר כמקבל התורה שבעל פה וגם ונמשל ללבנה, המקבילה לתורה שבעל פה,³¹ משום שהוא מוביל את החידוש הזה בלימוד התורה, החידוש התורני שמגיע מהתעסקות עם המרחב הגשמי.

³¹ במסכת אבות פרק א' משנה א': "משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע". ופירש ר' צדוק הכהן מלובלין ב'פרי צדיק': "ובאי הארץ הם הנפשות דתורה שבעל פה כמו שמוכח (זוהר ח"ב קל"ז ב) דמסרה ליהושע היינו תורה שבעל פה דתורה שבכתב מסר לכהנים בני לוי. ועל זה אמרו (בבא בתרא, ע"ה, א) פני יהושע כפני לבנה וזה נקרא חושך ולילה כמו שאמרו (סנהדרין, כ"ד, א) במחשכים הושיבני זה תלמודה של בכל ובתנחומא (פרשת נח ג') על הפסוק (ישעיה ט', א') העם ההולכים בחושך ראו אור גדול אור גדול שגנוזו הקב"ה לעמלי תורה שבעל פה".